

**AGRARIAN AND ENVIRONMENTAL LAW.
LAND LAW**

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-20>

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОН ЗМІШУВАННЯ ПРИ РЕГУЛЮВАННІ СКИДАННЯ ЗАБРУДНЮВАЛЬНИХ РЕЧОВИН

Уberman В. І.

*кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник
Науково-дослідної установи «Український науково-дослідний інститут
екологічних проблем»
м. Харків, Україна*

Васьковець Л. А.

*кандидат біологічних наук, доцент, професор Національного
технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

1. Імплементация Україною водного законодавства ЄС вимагає суворого дотримання головних принципів Співтовариства у галузі довкілля, зокрема, принципів обережності (precautionary) та пріоритетного очищення у джерелі забруднення. Найбільшою мірою це стосується ефективних правових важелів і засобів, які зосереджено в еколого-правовому підінституті регулювання скидання забруднювальних речовин (РСЗР) інституту якості вод та її регулювання екологічного законодавства [1]. Ще з середини минулого століття РСЗР в Україні здійснюється за принципом «emission – immission» (EIP), коли допустимий скид забруднювальної речовини (ЗР) з (точкового) джерела у масив поверхневих вод обмежується нормативом гранично допустимого скидання (ГДС). Своєю чергою, норматив ГДС визначається з умови не перевищення гранично допустимої концентрації (ГДК) даної ЗР у контрольному створі (пункті) (КС) водного об'єкта на певній відстані від скиду. Тобто EIP визначає імплікацію ГДС ← ГДК. Через ГДС реалізується лімітувальне регулювання впливу скидання ЗР на водне середовище. За ст. 1 та ст. 36 Водного кодексу України (ВКУ) [2] дотримання нормативів ГДК забезпечує придатність води для конкретних цілей водокористування, тобто обумовлює її господарську

цінність. Отже, нормативи ГДК не призначені для охорони екологічної якості. Частина масиву води, яка безпосередньо прилягає до пункту скидання та поширюється до КС є зоною змішування (ЗЗ). Властивість ЗЗ, що забезпечує реалізацію ЕІР, отримала назву асимілювальної спроможності (АС). Використання АС в українській охороні вод наразі не тільки залишилося на застарілому принципі ЕІР, а ще й поширюється у бік включення цього принципу у механізм спеціального водокористування та його економічного регулювання.

2. У Водній рамковій директиві ЄС (ВРД) [3] визначено інший ніж ЕІП підхід до лімітувального регулювання. Водна політика ЄС стосовно запобігання та регулювання забруднення ґрунтується на комбінованому підході й використовує регулювання забруднення у його джерелі шляхом встановлення граничних величин емісії (ГВЕ) та екологічні стандарти якості (ЕСЯ). Останні відрізняються від ГДС за цільовим «захисним» спрямуванням. Відповідні законодавчі вимоги містяться у ст. 10 ВРД, де ГВЕ визначаються як характеристики найкращих доступних технік (НДТ), а після емісії ЗВ у воду не беруть до уваги властивості масиву приймальної води. Виключенням із загальних вимог є ставлення до регулювання т.зв. пріоритетних речовин (ПР), наявність яких у воді становить найбільшу небезпеку для людини та довкілля. У Directive 2008/105/EC (ДСЯД) [4] визначено вимоги до регулювання скидання ПР, головними з яких є введення поновлюваного переліку ПР, наведення ЕСЯ для ПР, визначення поняття ЗЗ та встановлення вимог до неї. Ідентифікація ЗЗ здійснюється за керівними документами до ВРД. Огляд досвіду та практичних заходів, наведених у звітах про виконання планів управління річковими басейнами (ПУРБ) державами-членами ЄС свідчить про **винятковий характер фактичного використання ЗЗ**. За станом на 2019 р. встановлення ЗЗ для ПР зазнало найбільшого поширення у Нідерландах. Слід констатувати, що екологічно розвинені та багаті на водні ресурси країни (зокрема, Сполучене Королівство, ФРН, Франція, Італія, Польща та ін.) не мають ЗЗ, визначених та встановлених відповідно до ст. 4 ДСЯД. На час надання звітів про ПУРБ (2019 р.) ЗЗ як засоби регулювання скидання ПР не мали широкого поширення у водоохоронній діяльності ЄС, що свідчить про переважне використання НДТ (або відповідних ГЗЕ) як головних інструментів РСЗР. Це повністю відповідає наміру ЄС щодо зменшення масштабів ЗЗ.

У вищих актах українського водного законодавства поняття ЗЗ відсутнє. Деякі нормативно-правові акти та рекомендаційні документи передбачають встановлення та існування аналогів ЗЗ, але вимоги до таких аналогів істотно відрізняються від вимог до європейських ЗЗ.

Використання українських аналогів ЗЗ ґрунтується на їх властивості АС. Виходячи з особливостей АС у рекомендаційному документі [5] (МР) пропонується широке коло *економічного використання АС як технології у спеціальному водокористуванні в частині РСЗР з метою збільшення нормативів ГДС*. У МР навіть зазначається «право суб'єкта водокористування на «отримання квоти» асимілювальної спроможності водоприймача для здійснення водовідведення», хоча про таке право і про ЗЗ як матеріального носія властивості АС у законодавчих актах не зазначено. Слід зауважити, що МР не належить до категорії нормативно-правових актів. Але в останніх документах екологічної політики України [6, 7] визначено ставлення до АС як до додаткової природної корисної властивості, яка може використовуватися суб'єктами економічної діяльності, розподілятися між ними, може бути включеною в еколого-правову та еколого-економічну систему спеціального природокористування і підлягає оплаті.

3. Слід зазначити, що АС належить до дуже застарілих інструментів РСЗР, використання якого еколого-політично закріплено ще у Принципі 6 «Декларации Конференции ООН по проблемам окружающей человека среды 1972 года» [8], відомій як Стокгольмська Декларація. Цей принцип виходив з тогочасного ставлення до можливості науково-технологічного забезпечення його реалізації. У подальші роки принцип АС вивчався більш глибоко, широко висвітлювався, а його використання зазнало обґрунтованої наукової критики через невиправданість вихідних передумов. Через 10 років у «Всесвітній хартії природи (01.01.82 р.)» [9], прийнятій на 37-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, було задекларовано принцип обережності та принцип обмеження забруднення у його джерелі (п. 11 та п. 12 розділу II Хартії). У розділі VII Навколишнє середовище у ч. 2 ст. 130г засадничого документа ЄС [10] зазначено «Деятельность Сообщества в отношении окружающей среды основывается на принципах превентивных действий, возмещения ущерба окружающей среде, главным образом путем устранения его источников, и оплаты ущерба теми, кто его причинил» (офіційний переклад). Ці принципи було закріплено у ч. 2 ст. 174 «Договору про заснування Європейської Спільноти» [11]. 3 пар. (11) преамбули ВРД впливає, що саме два зазначених принципи покладено в основу відповідних правових вимог ЄС щодо РСЗР. Водне законодавство ЄС не містить поняття АС. Найважливішою складовою АС стосується термін «розбавлення» (dilution) (ст. 2(40) ВРД), поняття якого не визначається, але зазначено, що розбавлення не повинно враховуватися при визначенні ГЗВ. Це означає, що за водним законодавством ЄС у загальному випадку властивості ЗЗ не використовуються у діяльності із

PCЗР. Таке використання дозволяється як опція лише у **виключному випадку, коли ЗР належить до ПР** та виконуються вимоги ст. 4 ДСЯД.

Виходячи з викладеного слід зробити висновок що українська орієнтація еколого-правових принципів PCЗР на економічне використання властивостей ЗЗ, зокрема їх АС, не відповідає принципам європейського екологічного законодавства.

Література:

1. Уберман В. І., Васьковець Л. А. Поетапне наближення українського еколого-правового інституту якості вод та її регулювання до законодавства Європейського Союзу. Чап. in book: Legislation of EU countries: history, shortcomings and prospects for the development : Collective monograph. Frankfurt (Oder) : Izdevniecība «Baltija Publishing», 2019. P. 334–354. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/304678851.pdf> .

2. Водний кодекс України. ВВР України. 1995. № 24. Ст. 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> .

3. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text .

4. Directive 2008/105/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008, on environmental quality standards in the field of water policy, amending Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/105/oj> .

5. Методичні рекомендації з розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами (затв. наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 173 від 05.03.2021). URL: <https://mepr.gov.ua/documents/3331.html> .

6. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року (затв. Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> .

7. Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року (затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 443-р). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnogo-planu-dij-z-ohoroni-navkolishnogo-prirodnogo-seredovishcha-na-period-do-2025-roku-i210421-443> .

8. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text .

9. Всемирная Хартия природы (01.01.82 г.).
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_453#Text .

10. Єдиний європейський акт (укр/рос). Угода від 17.02.1986.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028#Text .

11. Договір про заснування Європейської Спільноти.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text .